πνεύματος θεολογία· πῶς ἐκ τοῦ ἀΰλου καὶ ἀμεροῦς ἀγαθοῦ τὰ ἐγκάρδια τῆς ἀγαθότητος ἐξέφυ φῶτα καὶ τῆς ἐν αὐτῷ καὶ ἐν ἑαυτοῖς καὶ ἐν ἀλλήλοις συναϊδίου τῇ ἀναβλαστήσει μονῆς ἀπομεμένηκεν ἀνεκφοίτητα· πῶς ὁ ὑπερούσιος Ἰησοῦς ἀνθρωποφυϊκαῖς ἀληθείαις οὐσίωται καὶ ὅσα ἄλλα πρὸς τῶν λογίων ἐκπεφασμένα κατὰ τὰς *Θεολογικὰς Ὑποτυπώσεις* ὕμνηται. Ἐν δὲ τῷ *Περὶ Θείων Ὀνομάτων*, πῶς ἀγαθὸς ὀνομάζεται, πῶς ὤν, πῶς ζωὴ καὶ σοφία καὶ δύναμις καὶ ὅσα ἄλλα τῆς νοητῆς ἐστι θεωνυμίας. Ἐν δὲ τῇ *Συμβολικῇ Θεολογίᾳ*, τίνες αἱ ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν ἐπὶ τὰ θεῖα μετωνυμίαι,
1033b τίνες αἱ θεῖαι μορφαί, τίνα τὰ θεῖα σχήματα καὶ μέρη καὶ ὄργανα, τίνες οἱ θεῖοι τόποι καὶ κόσμοι, τίνες οἱ θυμοί, τίνες
147 αἱ λῦπαι καὶ αἱ μήνιδες, τίνες αἱ μέθαι καὶ αἱ κραιπάλαι, τίνες οἱ ὅρκοι καὶ τίνες αἱ ἀραί, τίνες οἱ ὕπνοι καὶ τίνες αἱ ἐγρηγόρσεις καὶ ὅσαι ἄλλαι τῆς συμβολικῆς εἰσι θεοτυπίας ἱερόπλαστοι μορφώσεις.

Καί σε οἶομαι συνεωρακέναι, πῶς πολυλογώτερα μᾶλλόν ἐστι τὰ ἔσχατα τῶν πρώτων· καὶ γὰρ ἐχρῆν τὰς *Θεολογικὰς Ὑποτυπώσεις* καὶ τὴν τῶν *Θείων Ὀνομάτων* ἀνάπτυξιν βραχυλογώτερα εἶναι τῆς *Συμβολικῆς Θεολογίας*. Ἐπείπερ ὅσῳ πρὸς τὸ ἄναντες ἀνανεύομεν, τοσοῦτον οἱ λόγοι ταῖς συνόψεσι τῶν νοητῶν περιστέλλονται· καθάπερ καὶ νῦν εἰς τὸν
1033c ὑπὲρ νοῦν εἰσδύνοντες γνόφον οὐ βραχυλογίαν, ἀλλ' ἀλογίαν παντελῆ καὶ ἀνοησίαν εὑρήσομεν. Κἀκεῖ μὲν ἀπὸ τοῦ ἄνω πρὸς τὰ ἔσχατα κατιὼν ὁ λόγος κατὰ τὸ ποσὸν τῆς καθόδου πρὸς ἀνάλογον πλῆθος ηὐρύνετο· νῦν δὲ ἀπὸ τῶν κάτω πρὸς τὸ ὑπερκείμενον ἀνιὼν κατὰ τὸ μέτρον τῆς ἀνόδου συστέλλεται καὶ μετὰ πᾶσαν ἄνοδον ὅλως ἄφωνος ἔσται καὶ ὅλως ἑνωθήσεται τῷ ἀφθέγκτῳ.

Διὰ τί δὲ ὅλως, φῄς, ἀπὸ τοῦ πρωτίστου θέμενοι τὰς θείας θέσεις ἀπὸ τῶν ἐσχάτων ἀρχόμεθα τῆς θείας ἀφαιρέσεως; Ὅτι τὸ ὑπὲρ πᾶσαν τιθέντας θέσιν ἀπὸ τοῦ μᾶλλον

[20] K Dionysiově *Symbolické theologii* srv. výše, str. 25, pozn. 53; str. 79–84.

vého a nedělitelného dobra vyvstala vnitřní světla dobroty, aniž by opouštěla své trvání v něm, v sobě samých i jedno v druhém, souvěčné s tímto povstáváním? Jak se Ježíš, který převyšuje bytí, stal jsoucím ve všech ohledech pravé lidské přirozenosti? A stejně tak další věci, které Písmo zjevuje a které jsou velebeny v *Nástinu theologie*. Ve spise *O božských jménech* [bylo vyloženo], jak je Bůh nazýván dobrým, jak jsoucím, jak životem, moudrostí, mocí a dalšími inteligibilními pojmenováními. V *Symbolické theologii* jsme vyložili, která pojmenování jsou z věcí smyslových přenesena na božské. Co jsou božské tvary, co podoby, části a nástroje, co božská místa a ozdoby, co projevy hněvu, smutku a zloby, co opilost a rozjařenost, co přísahy, co kletby, co spánek a co bdění a všechny další posvátné obrazy, v nichž o Bohu mluví posvátná symbolická řeč.[20]

Povšiml sis, jak předpokládám, že poslední vyžaduje mnohem více slov než první. Proto bylo také třeba, aby *Nástin theologie* a výklad *Božských jmen* byly stručnější než *Symbolická theologie*. Neboť čím více hledíme vzhůru,[21] tím úspornější se slova pohledem na inteligibilní skutečnosti stávají. Stejně tak i nyní, když se nořímě do temnoty, která překračuje intelekt, nenacházíme úspornost, nýbrž naprostou nepřítomnost jak slov, tak intelektivního nazírání. Tam[22] sestupoval výklad shora k tomu, co je poslední, a úměrně sestupu se odpovídajícím způsobem rozšiřoval. Nyní však stoupá zdola k tomu, co je transcendentní, a podle míry výstupu se stává úspornějším, přičemž po ukončení výstupu zcela umlkne a zcela se sjednotí s tím, který je nevyslovitelný.

Proč vůbec – mohl by ses ptát –, když o Bohu říkáme [kladná] tvrzení, začínáme od toho, co je nejprvnější, kdežto v případě [popírajícího] odnímání od toho, co je poslední? Je to proto, že když jsme tvrdili něco o tom, kdo je nad každým [kladným] tvrzením, museli jsme s tímto podmíněným pozitivním vypovídáním začít od

[21] Sloveso ἀνανεύω znamená v řečtině jednak „zaklánět hlavu nahoru", tedy hledět vzhůru, jednak gesto popření či nesouhlasu, které Řekové vyjadřovali právě záklonem hlavy.

[22] Tedy v právě zmíněných spisech.

αὐτῷ συγγενεστέρου τὴν ὑποθετικὴν κατάφασιν ἐχρῆν τιθέναι· τὸ δὲ ὑπὲρ πᾶσαν ἀφαίρεσιν ἀφαιροῦντας ἀπὸ τῶν μᾶλλον αὐτοῦ διεστηκότων ἀφαιρεῖν. Ἢ οὐχὶ μᾶλλόν ἐστι ζωὴ καὶ ἀγαθότης ἢ ἀὴρ καὶ λίθος; Καὶ μᾶλλον οὐ κραιπαλᾷ
1033d καὶ οὐ μηνιᾷ ἢ οὐ λέγεται οὐδὲ νοεῖται;

IV

148/ Λέγομεν οὖν, ὡς ἡ πάντων αἰτία καὶ ὑπὲρ πάντα οὖσα οὔτε
1046d ἀνούσιός ἐστιν οὔτε ἄζωος, οὔτε ἄλογος οὔτε ἄνους· οὐδὲ σῶμά ἐστιν οὔτε σχῆμα, οὔτε εἶδος οὔτε ποιότητα ἢ ποσότητα ἢ ὄγκον ἔχει· οὐδὲ ἐν τόπῳ ἐστὶν οὔτε ὁρᾶται οὔτε ἁπαφὴν αἰσθητὴν ἔχει· οὐδὲ αἰσθάνεται οὔτε αἰσθητή ἐστιν· οὐδὲ ἀταξίαν ἔχει καὶ ταραχήν, ὑπὸ παθῶν ὑλικῶν ἐνοχλουμένη, οὔτε ἀδύναμός ἐστιν, αἰσθητοῖς ὑποκειμένη συμπτώμασιν, οὔτε ἐν ἐνδείᾳ ἐστὶ φωτός· οὐδὲ ἀλλοίωσιν ἢ φθορὰν ἢ μερισμὸν ἢ στέρησιν ἢ ῥεῦσιν οὔτε ἄλλο τι τῶν αἰσθητῶν οὔτε ἐστὶν οὔτε ἔχει.

V

149/ Αὖθις δὲ ἀνιόντες λέγομεν, ὡς οὔτε ψυχή ἐστιν οὔτε νοῦς,
1045d οὔτε φαντασίαν ἢ δόξαν ἢ λόγον ἢ νόησιν ἔχει· οὐδὲ λόγος ἐστὶν οὔτε νόησις, οὔτε λέγεται οὔτε νοεῖται· οὔτε ἀριθμός

[23] Srv. Dionysios, *Ep.* IX,1 (194,1–196,12 Ritter).

[24] Srv. výše, str. 14–15; 91–93.

[25] Převážná většina rukopisů uvádí nadpis: Ὅτι οὐδὲν τῶν αἰσθητῶν ὁ παντὸς αἰσθητοῦ καθ' ὑπεροχὴν αἴτιος. Srv. výše, str. 120, pozn. 39.

[26] Zde je opět patrná Dionysiova metodická snaha o uspořádání negativních výpovědí. Když v této kapitole Dionysios tvrdí, že Bůh není nic smys-

toho, co je s ním více sourodé. Avšak když jsme prováděli [popírající] odnímání u toho, co je nad každým popíráním, bylo třeba [začít] od toho, co je mu nejvíce vzdálené. Či není snad [Bůh] spíše život a dobrota nežli vzduch a kámen? A neplatí spíše, že není opojen a necítí hněv,[23] než že není popisován slovy ani poznáván intelektem?[24]

IV

Ten, který je výsostným principem všeho smysly vnímatelného, nikterak mezi smyslově vnímatelné skutečnosti nepatří[25]

Říkáme tedy, že příčina všeho je nade vším a zároveň není ani bez bytí ani bez života ani bez rozumu ani bez intelektu.[26] Že není tělem ani že nemá podobu ani tvar ani kvalitu, kvantitu či váhu. Že není v místě ani že k ní nemá přístup vidění ani smyslový dotyk. Nevnímá ani není vnímatelná. Netrápí ji zmatek ani nepokoj vycházející z látkových podnětů. Není bezmocná, jako kdyby podléhala smyslovým vlivům, nemá zapotřebí světla. Není jí možné připsat proměnu, zánik, rozdělení, privaci, proměnlivost ani nic jiného, co je vlastní smyslovým věcem, ani ničím z toho není.

V

Ten, který je výsostným principem všeho inteligibilního, nikterak mezi inteligibilní skutečnosti nepatří[27]

Když dále stoupáme vzhůru, říkáme, že [tato příčina všeho] není ani duší ani intelektem, nejsou jí vlastní ani obraznost ani mínění ani rozum [slovo] ani intelektivní nazírání. Stejně tak rozumem [slovem] ani intelektivním nazíráním není a nelze o ní ani za pomo-

lově vnímatelného a nemá žádné smysly, tomuto popírajícímu odnímání smyslových atributů předchází popření ještě snadněji negovatelných výpovědí o Bohu, tedy tvrzení, přisuzující Bohu nedostatek, tvrzení, že Bůh neexistuje, je mrtvý, či bez rozumné vůle.

[27] Převážná většina rukopisů uvádí nadpis: Ὅτι οὐδὲν τῶν νοητοῦ ὁ παντὸς νοητοῦ καθ' ὑπεροχὴν αἴτιος. Srv. výše, str. 120, pozn. 39.

ἐστιν οὔτε τάξις, οὔτε μέγεθος οὔτε σμικρότης, οὔτε ἰσότης
1048a οὔτε ἀνισότης, οὔτε ὁμοιότης ἢ ἀνομοιότης· οὔτε ἕστηκεν οὔτε κινεῖται οὔτε ἡσυχίαν ἄγει· οὐδὲ ἔχει δύναμιν οὔτε δύναμίς ἐστιν οὔτε φῶς· οὔτε ζῇ οὔτε ζωή ἐστιν· οὔτε οὐσία ἐστὶν οὔτε αἰὼν οὔτε χρόνος· οὐδὲ ἁπαφή ἐστιν αὐτῆς νοητὴ οὔτε ἐπιστήμη, οὔτε ἀλήθειά ἐστιν οὔτε βασιλεία οὔτε σοφία, οὔτε ἓν οὔτε ἑνότης, οὔτε θεότης ἢ ἀγαθότης· οὐδὲ πνεῦμά ἐστιν, ὡς ἡμᾶς εἰδέναι, οὔτε υἱότης οὔτε πατρότης οὔτε ἄλλο τι τῶν ἡμῖν ἢ ἄλλῳ τινὶ τῶν ὄντων συνεγνωσμένων· οὐδέ τι τῶν οὐκ ὄντων, οὐδέ τι τῶν ὄντων ἐστίν, οὔτε τὰ ὄντα αὐτὴν γινώσκει, ᾗ αὐτή ἐστιν, οὔτε αὐτὴ γινώσκει τὰ ὄντα, ᾗ ὄντα ἐστίν· οὔτε λόγος αὐτῆς ἐστιν οὔτε ὄνομα οὔτε γνῶσις· οὔτε σκότος ἐστὶν οὔτε φῶς, οὔτε πλάνη οὔτε ἀλήθεια· οὔτε ἐστὶν αὐτῆς καθόλου θέσις οὔτε ἀφαίρεσις, ἀλλὰ τῶν μετ'
1048b αὐτὴν τὰς θέσεις καὶ ἀφαιρέσεις ποιοῦντες αὐτὴν οὔτε τίθεμεν οὔτε ἀφαιροῦμεν, ἐπεὶ καὶ ὑπὲρ πᾶσαν θέσιν ἐστὶν ἡ παντελὴς καὶ ἑνιαία τῶν πάντων αἰτία καὶ ὑπὲρ πᾶσαν ἀφαίρεσιν ἡ ὑπεροχὴ τοῦ πάντων ἁπλῶς ἀπολελυμένου καὶ ἐπέκεινα τῶν ὅλων.

[28] Těmito slovy Dionysios shrnuje svůj výklad z IV. a V. části *Mystické theologie*. Bůh není nic smyslově vnímatelného, ani nic inteligibilního.

[29] Že jsoucna nepoznávají Boha, neznamená, že Bůh je naprosto nepoznatelný. Bůh není poznatelný „tak, jak je", tedy ve své neprozkoumatelné podstatě. Když Dionysios následně tvrdí, že Bůh nepoznává jsoucna „tak, jak jsou", má tím na mysli, že Bůh nepoznává smyslově vnímatelné věci smyslovým vnímáním a inteligibilní věci intelektivní činností. Tímto způ-

ci rozumu mluvit ani ji intelektem nazírat. Není počet ani řád ani velikost ani malost ani rovnost ani nerovnost ani podobnost ani nepodobnost. Není v klidu ani v pohybu, stejně jako není nehybná. Není jí vlastní moc ani mocí není, stejně jako není ani světlem. Nežije ani není životem. Není ani bytím ani věčností ani časem. Nelze se jí dotknout ani intelektivně ani věděním, není ani pravdou ani královstvím ani moudrostí ani jedním ani jednotou ani božstvím ani dobrotou. Není ani duchem, tak, jak jej chápeme, ani synovstvím ani otcovstvím ani ničím jiným ze jsoucího, co poznáváme my anebo někdo jiný. Není ani ničím z nejsoucího ani ničím ze jsoucího[28] ani ji jsoucna nepoznávají tak, jak sama je, stejně jako ani ona nepoznává jsoucna tak, jak jsou jsoucny.[29] Není možný její výměr ani jméno ani poznání. Není tmou ani světlem ani omylem ani pravdou: Nelze o ní vůbec nic [kladně] tvrdit ani [popíráním] odnímat, nýbrž když o ní tvrdíme či popíráme něco z toho, co následuje po ní, ji samu netvrdíme ani nepopíráme, neboť dokonalá a jednotná příčina všech věcí je nad každým [kladným] tvrzením, stejně jako je výsostnost[30] toho, kdo je od všeho zcela oproštěn a mimo vše,[31] nad každým [popírajícím] odnímáním.

sobem poznává člověk, nikoli Bůh, kterému náleží zcela odlišný způsob poznání. Bůh poznává vše jsoucí tím, že poznává sebe sama. Vše jsoucí je v něm totiž předem zahrnuto ještě před tím, než bylo povoláno do existence. Srv. Dionysios, *De div. nom.* VII,2 (196,12–197,14 Suchla).

[30] Srv. Alkinoos, *Didasc.* 10.

[31] K tomuto termínu srv. výše, str. 36.